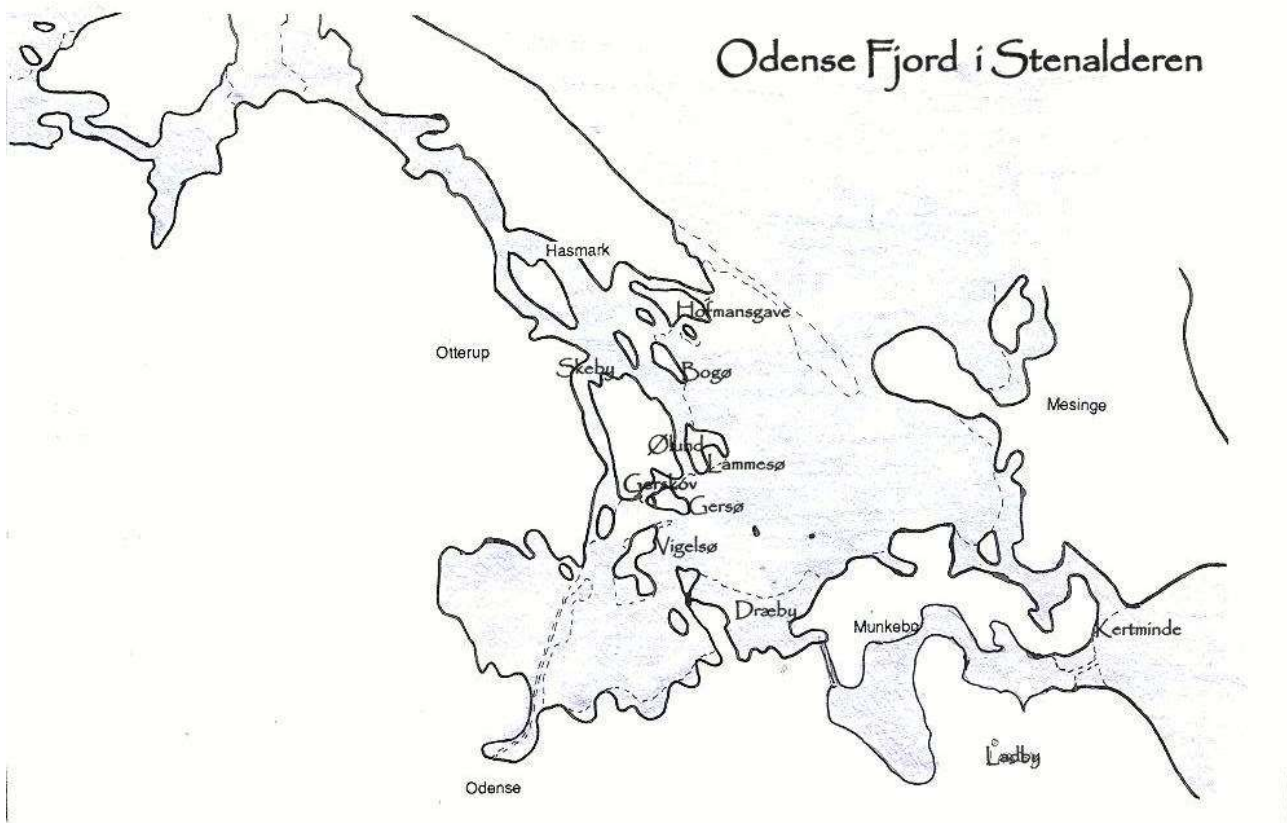

Af Bjarne Fredberg Knudsen

I gamle dage lå Otterup i en egn med meget vand; i oldtiden og langt op i Middelalderen var hele området øst for en linje mellem Lumby over Lunde til Agernæs et øhav, med senere store moseområder.

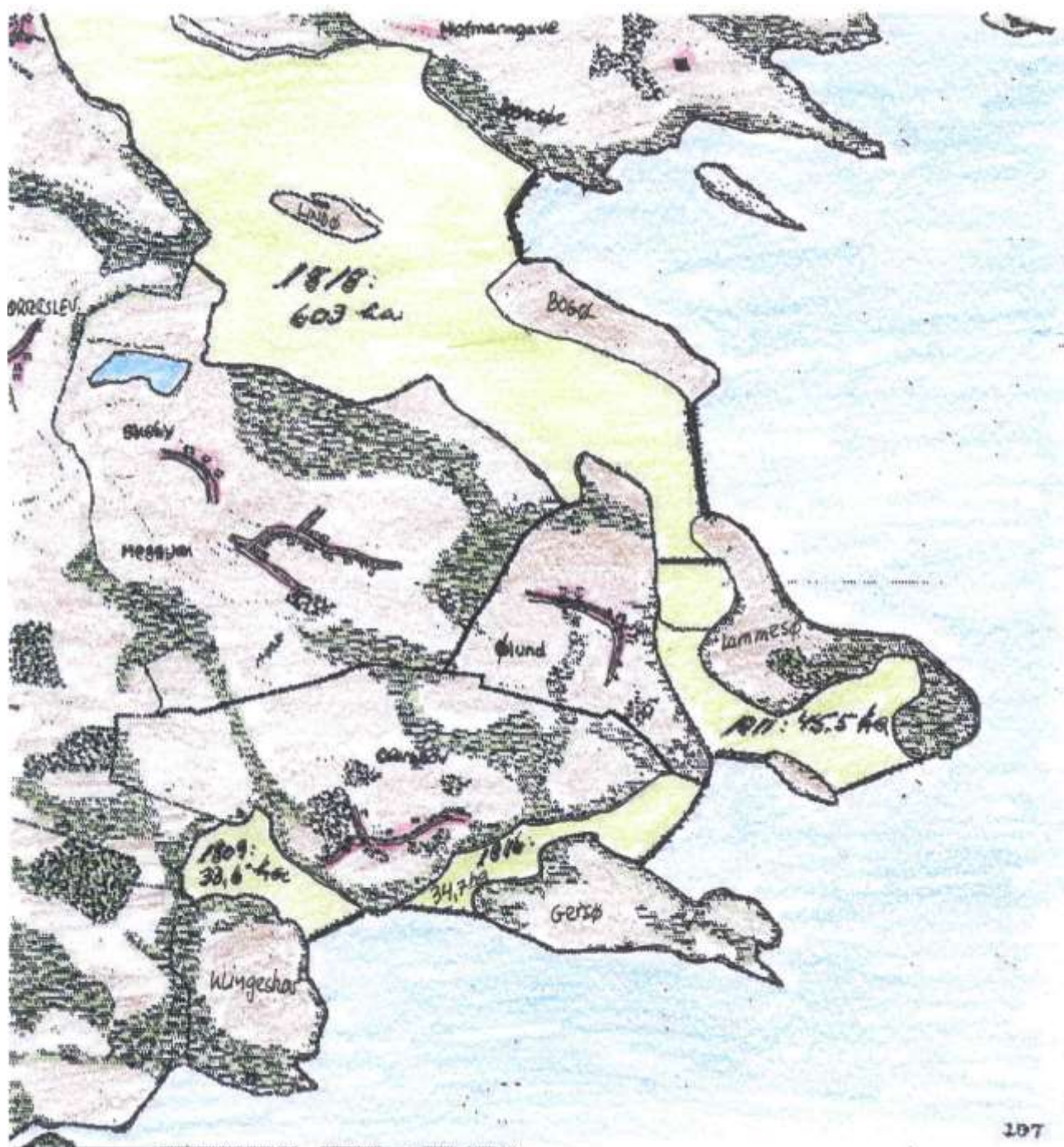
Tørresø som nævnes første gang 1482 som Thørrisse. Navnet er nok sammensat af ordet tørv og flertal af hus. Tørv i Tørresø sigter nok til bygningsmaterialet græstørv. Navnet kan være givet til forskel for Bårdesø. Bårdesø er nævnt første

gang i 1428 som "Bordhssæ". Forleddet er Borth-, som betyder planke eller bræt. Efterleddet er derfor næppe heller "-sø" af topografiske grunde. Muligvis er hele navnet flertal af det gamle danske ord "Bothhuse" i betydningen "Huse bygget af planker". Jørgensø er en ny by, alle gårde er Bårdesø jorde og da gårdsamlingen efter udflytningen i 1815 skulle have navn var det ejeren/fæsteren af den største gård – Jørgen – der lagde navn til. Direkte ø-navne Romsø, Bågå, Lindø, Lammesø, Gersø m.fl. Andre ikke ø-navne er Agernæs, Hasmark, Knyle - hvor det nuværende Hofmansgave ligger -, Klingskov, dvs. den daværende ø, hvor Klintebjerg ligger. Holme findes stadig: Kyholm, Ægholm, Dørholm m.fl. Mellem disse øer var der dels brede vandløb - og talrige steder direkte adgang til Kattegat ad vandvejen - dels store områder med sumpe og moser, men også en del større eller mindre skove, betegnet som lunde: Ølund, Østlund (vest for Lindø), Nylund o. lign. I følge Lose² var en by - eller odelsby/adelsby - en samling af ejendomme, der ikke var etableret ved en udflytning. Der var 4 byer Skeby, Lumby, Brandsby og Ørkeby; men de er nu enten stærkt reduceret eller helt forsvundet især som følge af udflytninger, død eller nedbrænding.

Skeby / Skibby – Vikingetiden -Middelalderen

Som det ses af kortet ovenfor kunne man i gamle dage sejle dybt ind i Egense fjord og undervejs lægge til ved blandt andet 'Skibstedet', dvs. en havn ved Egense fjord (1.5 km fra Skeby og ca. 700 meter fra Ørritslev); denne havn lå meget tæt på Skeby kirke, indviet til Skt. Anna, de skibsfarendes helgeninde.

Inddæmningerne 1809, 1811, 1816 og 1818

Det kan i dag være vanskeligt at forestille sig, hvorledes landskabet har set ud i gamle dage; dog kan man foretage det tankeeksperiment fra Malørgården nordøst for Skeby, at kigge et par hundrede meter mod nord: her lå Skeby Strand. På samme måde: hvis man passerer Trøjborg via Hessum - og halvvejs til Ølund - og går nogle hundrede meter nordpå til Kirkebjerg så er man meget tæt på den gamle såkaldte 'Firtals Strand'. Med andre ord, kystlinjen langs Egense fjord på sydsiden gik fra Ørritslev, nord om Hessum til nordspidsen af det daværende Lammesø. Sådan havde landskabet set ud siden Arilds tid - men så sker der noget, jf. nedenfor. Byen Skeby hed egentlig Skibby altså bebyggelse omkring en havn. Efter "latiniseringen" opstod "fortyskningen" i den offentlige administration så Schibbye og Schebye er de tidligere stednavne. Skeby var dengang og er fortsat den mindst tænkelige landsby på blot 2 højst 3 huse. Så umiddelbart er det underligt at Skeby var navngiver til sognet; men det hang sammen med at det var den eneste "Odelsby" altså Adelsby og at præstegården lå der. Skeby sognefolk fandt sig jo fra forhistorisk tid omgivet af vand overalt. Der var ikke en landsby i sognet som ikke havde udsigt til vand – der var brede vandløb, der var store moser og der var stranden. Endvidere er det ikke uinteressant at bemærke at vandet må have haft en vis tiltrækningskraft f.eks. lå alle tre Skeby gårde så tæt på strandkanten de kunne komme og alle havde de en "strandport" – nok en lille anløbsbro? Præstegårdshaven var fra gammel tid ved påfyldninger ud mod stranden hævet betydeligt og kanten forstærket med en stensætning – var blevet "indstenet" til værn mod Fjordens vande.

Den oprindelige gamle del af Gerskov, der ligger på "Store Malør", har også anbragt sig i en halvkreds tæt ved Fjorden, og hvor det kunne lade sig gøre var det tilfældet også for de andre byer. Ølund har for halvdelen af gårdene lagt sig noget på tværs måske på grund af forhistoriske bebyggelser og hellig jord nord for ved Kirkebjerg og Bastown?

Hvornår gården i Skeby blev præstegård vides der ligeså lidt om som alderen af de første præstegårde for et meget stort antal tilsvarende rundt om i landet. Imidlertid er der i dette herred en aldersbestemt præstegård. Det er den i Lunde, som også var navngiver til Lunde Herred. Lunde sogn havde fra tidligere tid tilbage i den katolske tid ikke deres præst boende; men gården har ligget som en indtægtskilde (et "præbende") for en Kannik i Odense.

Indtil 1400-tallet havde kirken haft monopol på næsten alt skriftsprog og litteratur i Vesteuropa. Dermed var kirken – og universiteterne – også de eneste med kendskab til og udlægning af Bibelen. I 1442 kom **Johann Gutenberg** med sin revolutionerende måde at trykke bøger på, og i 1455 begyndte han at trykke Bibelen. Indførelsen af bogtrykkerkunsten betød, at kirken og de lærde og rige ikke længere sad med monopol på at eje bøger, der indtil da havde været særdeles bekostelige. Bibelen blev oversat fra latin eller direkte fra grundsprogene hebræisk og græsk, og det var nu muligt for almindelige mennesker selv at studere Bibelen direkte, i stedet for gennem kirken.

Det var i 1484 at der så kom en præst til Lunde. Da skænkede **Kong Hans** jord til en præstegård dér, og fra dengang kendes navnet **Jeb** eller **Jacob Pabe**, som navnet på en Kannik i Odense, der tillige var præst i Lunde. I 1483 var der imidlertid en **Claus Skinkel**, som var Kannik i Odense [han havde så vidt vides intet at gøre med Østrup- eller Gerskov-Skinklerne, red. BFK]. I Skeby lå præstegården utvivlsomt på det samme sted længe før 1483? Præstegården havde fået matriklen nr.1, dens nabo nr.3 og dennes nabo nr.4 – og det er alt hvad der er af matrikler i Skeby. Matriklen nr.2 har imidlertid gemt sig i Hessum. Skolen i Hessum er med ejendomsværdien opført som nr.2 Så det er lidt sært og en smule komisk og forvirrende at Skeby kirke ligger i Ørritslev og Skeby skole i Hessum!? Hessum, der er nævnt første gang i 1472, gør i dag ikke meget væsen af sig, selv om alle gårde i byen på nær en har den oprindelige placering. I 1400-tallet lå der en væbnergård, Eskelundgård, i Hessum. Skeby og Hessum går næsten ud i et; men alligevel er der ingen klare dokumenterede sammenhænge mellem de to byer?

Århundreder før Reformationen i 1536 vandrede der katolske ("papistiske") munke i Skeby præstegårdshave; men der er kun få navne bevaret på dem så langt tilbage. I 1520 var der imidlertid en **Hr. Jesper Drage** og efter ham **Hr. Peder**. Efter dem var der en "**Hr. Morten i Skibby**", som var medlem af det såkaldte Elende-Gilde i Odense.

Den 31.oktober 1517 startede reformationen for alvor og **Martin Luther** var startskuddet. I 1530 havde reformationen således sejret i alle vigtige danske købstæder, dels fordi **Frederik 1.** (1523-1533) beskyttede den folkelige bevægelse, dels på grund af et opsparet had i befolkningen mod kirkens

privilegier. Kirken havde dels skattefrihed, dels ret til selv at opkræve tiende dels en omfattende afladshandel m.m. **Christian 2.** forbød den danske kirke at have kontakt med Rom. Dette forbud blev overholdt, som det ses i Vatikanets arkiver; brevstrømmen fra Danmark stopper. Ved kongevalget af **Christian 3.** i 1534 gik statsmagten ind, og i 1536 blev det katolske bispegods overtaget af staten, og kongen overtog ansvaret for biskoppernes aflønning. Biskopperne blev nu udnævnt af kongen og udgjorde den øverste myndighed i gejstlige anliggender i de syv stifter. Da kirken blev en statskirke, fik stiftslensmændene (amtmandenes forgængere) det følgende år indflydelse på stifternes økonomi. Langt de fleste munke og nonner fik lov at blive i deres klostre; gråbrødreklostrene var dog en undtagelse, og præsterne fik lov at beholde deres kirker til de døde; først da den sidste munk eller nonne var død, blev klosteret lagt sammen med krongodset, og kirkesognene sammenlagt.

Rækken af lutherske præster i Skeby sogn åbnedes med en mand som man intet ved mere om en at han hed "**Hr. Knud i Ølund**". Fra fordums tid overleveret mundtligt findes en fortælling om at Skeby kirke i sin tid havde ligget på Kirkebjerg; men at den var blevet flyttet derfra til den nuværende placering fordi sørøvere en nat stjal kirkeklokken. Det skulle imidlertid være gået dem ilde ved at skibet kæntrede, så den dyrebare last havnede på Fjordens bund velsagtens i det der i dag hedder EgenseDybet? "*Klokken fra Kirken siges bortført som Ran, men sunken på Vejen. Ding Dong Klokken sank omme bag Baagø*". Tilliden til denne fortælling har imidlertid foreløbig intet andet holdepunkt end navnet Kirkebjerg og fundet af skeletter. Hvis det havde været alment kendt at den ældste lutherske præst i sognet var kendt som **Hr. Knud i Ølund** ville det nok have sandsynliggjort folkemunde sagnet; men selvom der fra slutningen af 1800-tallet blev fundet flere og flere skeletter på Nylund, så har der næppe ligget kirker både på Nylund og Kirkebjerg, og siden på Skeby Kirkebakke. Af disse tre højdepunkter er kirkebakken det højeste på 7,3m, kirkebjergget er kun på 5,5m og Nylundsbanken på 4,5m. Men selvom det ikke er "svimlende højder" så var der ingen større højdepunkter langs Egensefjord kyststrækningen hvor alle tre høje eller banker lå helt ud til kysten nogenlunde på en ret linje i en afstand af mindre end 2 km hvor hver af dem har været brugt som begravelses pladser. Nylunds skeletterne syntes at være de ældste og modsiger ikke en kirke/kapel placering på Kirkebjerg med skeletter fra en yngre tidsalder, og dem på Skeby

kirkegård der de alleryngste og hvor den stadig anvendes. Kirkebjergsagnet kan naturligvis ikke berigtiges i at **Hr. Knud** boede i Ølund. Han synes blot at være en overgangsfigur mellem katolske munke og lutheranske præster. Måske passede **Hr. Knud** to kirker i Ølund og Skeby så det var praktisk at anbringe præstegården midtvejs i Skeby. Lidt senere sker der mon det sammen som i nabosognet Norup hvor præsten passer både kirken i Egense og i Norup; men hvor han forlader præstegården i Øster Egense, som bliver lagt ind under staten og snart overdraget til det nærmeste gods som i dag er Hofmansgave, da Egense kirken i 1550 blev revet ned³. Egense kirke var den kirke godset lod forfalde mest og den kom i alvorlige økonomiske problemer under reformationen. Så ifølge et dommerbrev ("klemmebrev") blev den befalet nedrevet i 1555 og omkring år 1600 blev den så nedrevet. En del af Egense kirkes kvadresten blev brugt til restaurering af Norup kirke; mens resterne blev brugt til pilotering af vejen mellem Egense og Hasmark hvor Egense Fjorden tidligere havde strakt sig ind. Døbefonden har sin egen interessante historie, som fortæber sig i den gamle Egense kirkes tilblivelse fra omkring år 1100. Den er hugget i gotlandsk kalksten. Døbefonten i Hasmark Kirke stammer fra den ifølge klemmebrev af 1555 nedrevne Egense Kirke³.

Døbefonten fik en kummerlig tilværelse efter Egense kirken i nabosognet Norup sogn blev revet ned i 1555, den endte som andetrug i den gamle præstegård i Egense, også kaldet "Annexgården", nu Egensegårdsvej 5. Foto Margit Egdal.

Så sent som i 1890 blev "Den gamle præstegård" købt af gårdmand **Johan Andersen** – 350 år efter præstegården var blevet forladt, kirken revet ned – så det er ikke utænkeligt at "**Hr. Knud i Ølund**" har en ganske særlig betydning. Men da der hverken er spor efter et Kirkebjerg eller Ølund sogn så har præsten

nok blot haft det som anneks kirke og boet i Skeby præstegård for der er sikre skriftlige kilder der beretter om præstegården langt ind i pavetiden 142 år før **Hr. Knud** levede. Det var dengang **Theus (Teze) Podebusk** (1392-1400) var pavelig biskop over Fyn og i 1394 skrev sit brev om "*Skibby Kirke*". Så det ville være en stærkt misvisende stedbetejgnelse hvis kirke og præstegård lå i Ølund, uanset at det også er ulogisk at Skeby kirke ikke ligger i Skeby. Imidlertid er det sikkert at Ølund's matrikel nr.4 langt ind i Enevælden var kirkens, præstens og Odense Hospitals ejendom hvilket er et rimeligt godt bevis på at det var gejstligt ejet gården og de tilhørende landområder bl.a. helt frem til midten af 1700-tallet fandtes nogle såkaldte "*Vicarii Jorder*" som hverken var matr.nr 3 eller 4; men som tilhørte Odense Hospital – dog findes der ingen optegnelser over hvor de ligger. Det er nok sandsynligt at "**Hr. Knud i Ølund**" har fundet det "passende" som munk at konvertere fra katolicismen til luthersk præst og han var dermed sognets første protestantiske præst.

Imidlertid er der ingen tvivl om at adskillige katolske præster har boet i præstegården "i Skibby". I 1455 og 1457 har således en anden katolsk biskop over Fyn **Henning Torkildsen Ulfeld** (1440-1460) [latiniseret til **Henneke Torkilsen**] foretaget visitats "i Skibby Kirke" og han blev begravet "i Skibby Kirke" i 1460. Hans efterfølger **Mogens Krafse** (1440-1474) holdt visitats "i Skibby Kirke" i 1473. Så alt tyder på at det var Gråbrødreklostret i Odense, der har ejet matr.nr.4 i Ølund, og bygget et kapel dér, til at læse og holde messe, og der kan ved en given anledning være givet ham noget jord, så han har kunnet få til sit udkomme? Desværre er der ikke bevaret sikre informationer, for efter Reformationen sygnede klostret hen, og det fik nådestødet da Napoleons soldater i 1805 blev indkvarteret i klosterkirken, og det meste inventar gik til grunde, og klosterordnen opløstes og dokumenter forsvandt.

Hr. Knud's efterfølger var **Hr. Dines** om hvem der intet vides. Om den næste sognepræst **Hr. Christoffer** ved man også kun lidt; men måske er det ham der nævnes som den der udførte "*vranglære af dåben*" for hvilket han blev sat i fængsel på livstid [det formodes at være ham fra Ølund, red.BFK].

Derefter fulgte **Hr. Poul Roed**, som til trods for at han var født i den katolske tid og døbt efter katolsk ceremoni blev han i 1590 som 56 årig ansat som den fjerde lutheranske sognepræst. Han døde 9. november 1602. Han var født på Fyn og i

andet ægteskab med **Catherina**, en søster til **Magdalena**, som var gift med sognepræsten i Asperup – **Hr. Hilarius**. Der udgik i 1577 et forbud mod at fynske præstekoner måtte gå med fløjskrave. Forhåbentlig ramte dette forbud ikke de to søstre alt for hårdt!? Fra sit første ægteskab havde **Hr. Poul** en søn der i 1590 var gift. I det andet ægteskab havde han 5 sønner og en datter. Den ene søn **Johannes** var lærer i Svendborg. **Hr. Poul** havde bispevisitats den 7.marts 1590 kl.7 om morgenen i Otterup kirke. Det har nok været hundekoldt og især inde i kirken – man kan næsten mærke det på hans prædikenudkast. Han begynder med at fremsige de ti bud, og talte derpå om hvad Gud står for, og hvad det vil sige at have en Gud, hvad det vil sige at have fremmede Guder – og til sidst om hvorfor Gud har pålagt os disse ti bud selvom det jo er helt umuligt at holde dem!!

Skeby præstegaard. Foto 1936-1938

Ved visitatsen 1590 med biskop **Jens Madsen Vejle** (1587-1606), som havde overtaget embedet efter **Johannes Grundet** der døde af pest, var også herremændene **Niels Skinkel** fra Gerskovgaard og **Morten Mogensen** fra

Ørritslevgaard til stede. Biskoppen benyttede lejligheden til at betale præsten en gammel gæld som han skyldte for 2 slagtestude og 1 pund blandkorn. Han var langt fra tilfreds med at den katolske alberttavle i Skeby kirke for helgeninden Skt. Anna ikke var blevet udskiftet. **Hr. Poul** havde hyppige visitatser, foruden den i 1590 også i 1594, 1595, 1600 og 1602. I 1595 blev han udnævnt til provst. Ved den sidste visitats fik han bevilget en kapellan; men det blev ikke effektueret for **Hr. Poul** døde blot 4 måneder senere, 68 år gammel.